

Tatil zamanını iyi değerlendirmek

Dünya hayatında bize verilen zamanı iyi planlamak ve değerlendirmek gerekiyor. Tatil dönemi de bu zamanlardan önemli bir tanesi çünkü okul ile ilgili olarak bizi meşgul eden ve yıl boyu sürüp bazı şeyleri yapmamıza fırsat bırakmayan yoğun bir dönemin ardından boş ve müsait bir vakit ile baş başa kalıyoruz. Boş vakit, elden gitmeden evvel kıymetinin iyi bilinmesi bildirilen nimetlerden bir tanesi. Hadis-i şeriflerde buyuruldu ki;

(Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini bil!

1- İhtiyarlıktan önce gençliğin,

2- Hastalıktan önce sağlığın,

3- Meşguliyetten önce boş vaktin,

4- Fakirlikten önce zenginliğin,

5- Ölümünden önce hayatın kıymetini bil!) [Ebu Nuaym, Hakim]

Fakat pek çoğumuz yeni okul dönemi başlayıp yeni meşguliyetlerle karşılaştığımızda, elimizdeki müsait zaman olan tatil dönemini iyi değerlendiremediğimizden şikâyetleniriz. Meşguliyet döneminde yapmak isteyip de yapamadığımız pek çok iyi iş olur da bir türlü fırsat bulamayıp bunu tatil dönemine erteleriz, lakin tatil döneminde düşülen atalet sebebiyle sanki farklı bir psikolojiye bürünüp büyük bir fırsat olarak beklediğimiz bu dönemi, dinlenmekten yorulmuş ve sıkılmış, pek bir şey yapamamış, bitmesi için çok beklenen meşguliyet döneminin yeniden başlamasını arzu eder şekilde tamamlarız. Halbuki boş vakit insan için en büyük nimetlerdendir ve insanın hayat yükü, ilerleyen her sene artmakta ve bir şeyler yapmak için fırsat bulmak zorlaşmaktadır. Bunun için, önümüzdeki zaman diliminin kıymetini bilmeliyiz.

Tatil denilince günümüz insanların hatırına; uykusuz ve yoğun geçen final dönemlerinin acısını çıkarmak için deliler gibi uyumak, denize girmek, bir yerlere gitmek [mümkünse tatil beldelerine], bilgisayar başında sabahlayabilmek, kafa dağıtmak, eğlenmek vs. gibi şeyler gelebilir. Fakat uyanık insanların bunların hangilerini yapıp hangilerini yapmaması gerektiğini, yapacaklarını da ne niyetle ne maksatla yapacağını bilmesi gerekir.

Uyanık insan, bu zaman diliminde şunlara dikkat eder:

1. Zihinsel ve bedensel yorgunluğunu giderir fakat bunu mubahların dışına taşmadan yapar.
2. Günah olan, kalbi karartan işlerden uzak durur.
3. Vaktini malayani ile yani dünyasına da ahiretine de yaramayan boş işlerle geçirmez.

4. Okul döneminde yapamayıp da keşke vaktim olsaydı da şunları yapsaydım dediği faideli işleri yapmaya çalışır.
5. Kendini geliştirmeye yönelik yapmak istedikleri şeyler için tatil dönemini fırsat bilir.
6. Çevresindeki ilgilenmesi gerekenlere vakit ayırır.
7. Kulluk vazifelerini düzgün bir şekilde yerine getirir.

Bu hususların her biri üzerinde, alimlerimizin sözlerinden de nakiller yaparak tek tek duracak olursak:

- Yıl boyu yorulan zihnimizi ve bedenimizi, hayırlı işler yapmaya kuvvet kazanmak niyetiyle dinlendirmeliyiz. Bu hususta alimlerimiz buyurdular ki;

Beden ve zihin yorgun iken yapılan işten usanç hasıl olur. Yorgunluğu gidermek için, ara sıra mubah olan şeylerle, bedene neşe getirmelidir! Bu neşeyi hasıl etmek için, nefsin mubahlardaki arzularını, ihtiyaç olduğu kadar yerine getirmek gerekir. Böyle yapmak, İslamiyet'e uymak olur.

İmam-ı Gazali hazretleri buyuruyor ki:

(Çok ibadet yapınca, beden yorulur. Hareket etmek istemez. Bu zaman uyumakla veya salihlerin hayat hikayelerini okumakla yahut mubah olan eğlencelerle bedeni neşelendirmeli! Böyle yapmak, usanarak ibadet yapmaktan efdaldır.)

Allahü teâlâ kullarına çok merhamet ve ikram ederek, mubahlarla zevklenmeye izin vermiş ve pek çok şeyi mubah etmiştir. Helal olan bu sayısız zevkleri, lezzetleri bırakıp da, haram edilen birkaç zevke sapmak, Allah'a karşı, ne kadar edepsizlik olur. Hem de, haram ettiği lezzetleri, daha fazlası ile mubahlarda da yaratmıştır. Helal olan çeşitli nimetlerin zevkleri bir yana, insanın işinden, Rabbinin razı olmasından daha büyük zevk olur mu? Bir kölenin işini, efendisinin beğenmemesinden daha büyük sıkıntı olur mu? Biz kuluz, sahibimiz olan Allah'ın emrindeyiz. Başiboş değiliz. (73.mektub)

Kur'an-ı kerimde mealen buyuruluyor ki:

(Allahü teâlâ, kullarına zulmetmez, onlar kendilerine zulmediyorlar. [Yani onları azaba sürükleyen çirkin işleridir.]) [Nahl 33]

Peygamber efendimiz buyurdu ki:

(Akıllı kimse, günü dörde ayırır, birincisinde, yaptıklarını ve yapacaklarını hesap eder. İkincisinde, Allahü teâlâya münacat eder, yalvarır. Üçüncüsünde, bir işte çalışıp, helal para kazanır. Dördüncüsünde, istirahat eder ve mubahlarla kendini eğlendirir, haramlardan kaçır.) [İ.Gazali]

Kişisel gelişimle alakalı olarak deniliyor ki, "Bir iş üzerinde yorulursan dinlenmek için işini değiştir ve çalışma hızını yavaşlat. Fakat dinlenme bahanesi ile, asla boş oturma. Boş oturanın içi, işlemeyen demir gibi, pas tutar. [Akan su pislik tutmaz, durgun su pislik tutar, hastalık yapar.]"

Büyüklerimiz buyuruyorlar ki;

“Saatlerce uyumak, hastalık yoksa miskinliktir. Uyumakla zamanı boşa geçirmektir. Vakti, ahirette pişman olmayacak şekilde değerlendirmek lazım.”

Dinlenmek ve hayırlı işler yapmaya enerji toplamak maksadıyla yapacağımız kır gezisi, piknik, denize girme gibi faaliyetlerde günah işlenen ve günaha girme tehlikemizin bulunduğu yerlerden uzak durmalı ve iyi arkadaşlarla beraber olmaya çalışmalıyız. Nereye gideceğimizi ve kiminle gideceğimizi dikkatli seçmeliyiz.

İmkân bulunduğu takdirde iyi arkadaşlarla buluşmak ve beraberce kalbi temizleyen yerleri gezmek [bir veli zatın kabrini ziyaret, tarihi bir camiye ziyaret veya Osmanlı’dan kalma bir eseri ziyaret gibi] çok iyi olur.

İyi arkadaşlarla kalp beraberliğini muhafazaya çalışmalı, bu amaçla telefon ile, mesaj ile, e-mail ile imkan nispetinde irtibatı devam ettirmeli. Bu irtibatlarımızda da birbirimizi vakti iyi değerlendirmeye teşvik etmeli.

Gördüğümüz ibretlik hadiseleri yazmak ve bu vesileyle kendimizi yazı hususunda geliştirmek, karşılaşp da ne yapmamız gerektiğini bilemediğimiz durumları not edip bunları öğrenme gayreti içinde olmak bizi ilerletici faaliyetlerdendir.

- Okul döneminde yapamayıp da keşke vaktim olsaydı da şunları yapsaydım denilen faideli işleri yapmaya çalışır.

Eskiden çok küçük yaşlarda zorunlu olarak öğrenilen bazı şeyleri öğrenmek artık bizim gayret ve zaman ayırmamıza kalmış durumda. Okul derslerine hazırlık, sınavlara hazırlık, YKS’ye hazırlık vs. derken bir türlü öğrenmeye fırsat bulamadan üniversiteye başlayıp eksikliğini hissettiğimiz şeyleri, eğer okul döneminde yapamadıysak tatil bizim için son fırsat gibi olacaktır. Tatil döneminde bize verilen zaman içinde eğer bilmiyorsak Kur’an-ı kerim öğrenmek, biliyorsak da tecvidli ve hızlı okumayı öğrenmek elzem bir faaliyet olacaktır. Eskiden çok küçük yaşlarda bilinen ilmiyal bilgileri, ahlak bilgileri gibi en temel şeylere bir türlü adanıklı odaklanma fırsatı bulamadım diye düşünüp bunları iyi bir şekilde öğrenmeye çalışmak, vakti dolu dolu değerlendirmeye vesile olacaktır.

Dünya hayatı sanki yürüyen bir bant gibidir, sürekli olarak bu bant üzerinde ilerlemekteyiz ve bant üzerinde ilerlerken de karşımıza çıkan yol ayrımlarından birini tercih etmek durumundayız. Önümüzde ise çok ciddi ve hem dünya hem de ahiret hayatımızı etkileyecek büyük yol ayrımları var. Meslek seçeceğiz, fakat bunlardan hayırlı olanını tercih etmemiz gerekiyor, evleneceğiz fakat yapacağımız evliliğin salih bir hanımla olması için bilgi gerekiyor, baba olacağız, çocuğumuzun sele kapılıp sarhoş, serseri olmaması için çocuk eğitimini bilmemiz gerekiyor, arkadaş seçeceğiz fakat bunlardan iyi olanı ayırt edip iyilerle beraber olmak icap ediyor, bir yere yerleşeceğiz, yerleşeceğimiz yeri seçerken neye dikkat etmemiz gerektiğini, nasıl hareket etmemiz gerektiğini bilmemiz gerekiyor, para kazanacağız, kazandığımız paranın felaketimize değil seadetimize vesile olması için ilim gerekiyor, kalp hastalıklarını tanımak ilim gerektiriyor. Yani kısacası hayatın her safhası için alimlerimizin bildirdiği bilgilere sahip olmak gerekiyor. Bu hususta yaşanacak bir gecikme, bazen geri dönüşü çok zor sıkıntılarla neticeleniyor.

O halde yapılması gereken önümüzdeki boş zamanı fırsat, fırsatı da ganimet bilip İslam alimlerinden naklen bildirilen kıymetli bilgileri bir an evvel öğrenmeye çalışmak olmalı. Bu amaçla "Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye", "İslâm Ahlâkı", "Herkes Lazım Olan İmân", "İngiliz Casusunun İtirafı" kitaplarını ve Hakikât Kitabevinin neşrettiği diğer kitaplardan okumadıklarımızı bu fırsatta öğrenmeye gayret göstermeliyiz.

Aynı zamanda tatil dönemi, öğrendiklerini uygulama yani amel etme ve bu vesile ile hem kendimizin kuvvetlenmesi hem de çevremize güzel örnek olma açılarından da elverişli bir vakit olacaktır. [Güzel örnek olma hususunda dikkatli hareket edilmeli, ilm-i siyasete aykırı, acele ve tepki çekici hareketlerden kaçınılmalıdır. Bilhassa yaşı bizden büyük olan yakınlarımıza karşı bir şey öğretmeye çalışır tarzda veya tartışır tarzda bir yaklaşım içerisine girmemeli. Bilakis lisân-ı hâlimizle İslâmiyet'in güzel ahlâkını yansıtmaya çalışmalı ve sevilen insan olmaya gayret göstermeliyiz.]

- Mesleki yönden gelişimimize yarayacak bazı bilgileri öğrenmek de vakti iyi değerlendirmek olacaktır.

Bu amaçla İngilizce öğrenmek, bilgisayar bilgimizi artırmak, yapay zekâ, makine öğrenmesi vs. gibi yeni gelişmeleri faydalı şekilde kullanma yollarına kafa yormak ya da mesleğimizde gelişmemize yarayacak fakat sene içerisinde fırsat bulamadığımız için öğrenemediğimiz bazı şeyleri araştırmak gibi faaliyetlere de zaman ayırabiliriz.

Fakat bunları yaparken, karşımıza çıkabilecek ve kalbimizi hastalandıracak bubi tuzaklarına düşmemeye ve malayaniye kaymamaya dikkat etmeliyiz. Yani bu faaliyetleri, tam amacına hizmet eder tarzda yapmalı, vakti boşa kullanmaya sebep olacak şekilde hareket etmemeli. [Mesela ingilizce öğrenmeye çalışırken farkında olmadan ingiliz kültürünü de kalbimize sokacak uygulamaların içine girmemeliyiz. İngilizce öğrenme niyetiyle seyredebileceğimiz ingilizce diziler vs. içerisindeki gizli tuzaklarla ve kalbi kirleten görüntülerle bize zarar verecektir. Bunlardan uzak durmalıdır. Bilgisayarı da maksadına uygun kullanılmalı, bilgisayar ile alakalı öğrenmek istediğimiz faydeli programları vs. öğrenmeli, malayaniye kayıp da kıymetli vakti, bilgisayar başında oyun ve eğlence ile zayi etmemelidir.]

[Tarih bilgimizi geliştirmek amacıyla Türkiye Gazetesi yayınlarından Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İslam Tarihi Ansiklopedisi ve TGRT-FM arşivinde yer alan İsmail Yağcı abimizin "Tarih Sohbeti" programları, Emekli Kurmay Albay Ziya Burcuoğlu abimizin "Söz Sözü Açtı" programları ve diğer tarihe dair programlar faydeli bir eğlence olabilir. Dini bilgimizi artırmak amacıyla TGRT-FM'deki sesli yayınlardan Osman Ünlü hocanın "İslam ve Toplum", "Gönül Pınarı" gibi programlarından istifade edilebilir.]

Hayatta başarılı olmuş insanların bir özelliği de geniş ve düzenli bir arşive sahip olmalarıdır. Biz de hem dini açıdan hem de mesleki açıdan bize lazım olabilecek her türlü belgeyi, gerek bilgisayarımızda gerekse dosyalarımızda düzenli olarak

arşivlemeliyiz. Eğer sene içerisinde buna fırsat bulamadıysak, yaz tatili bu iş için de uygun bir zaman olacaktır.

Dedelerimizin mezar taşlarını ya da karşılaştığımız bir dini levhayı okuyamamaktan şikâyetçi isek bu eksikliğini gidermek için Osmanlıca öğrenebiliriz. [Fakat bunu yaparken de yanlış bilgilerle karşılaşacağımız zararlı kaynaklara müracaat etmemeli, dikkatli olunmalıdır.]

Bedenin yaz mevsiminin tesiriyle ataletle düşmemesi, tembelliğe alışmaması için açık havada yürüyüşlerle hem sağlıklı hem de zinde kalabiliriz. Yüzme, bisiklete binme gibi faaliyetlerle kendimizi dinlendirebiliriz fakat bunları yaparken de günah işlenen ortamlardan uzak durmalı, kalbi kirletmemeli ve kötü arkadaşlarla beraber olmamalıdır.

- Malayani ile kıymetli vaktimizi zayi etmemelidir.

Bu hususta İslâm alimleri buyurdular ki;

İnsan, dünyaya oyun ve eğlence için gelmemiştir. Dünya iş ve kazanç yeridir. Dünya ahiretin tarlasıdır. Burada ne ekilirse, ahirette o biçilecektir. Boş vakit fırsat ve ganimettir. Faydalı iş yapmadan vakit geçirmek vakti öldürmek olur. Dünyada yapılan her işin, her nefesin hesabı kıyamette sorulacaktır. Hadis-i şerifte buyuruldu ki:

(Kıyamet günü, herkes ömrünü ve gençliğini nerelerde geçirdiğinden, malını nereden kazanıp nerelere harcadığından ve ilmi ile amel edip etmediğinden sorguya çekilecektir.) [Tirmizi]

Ömür, ilim, mal ve beden, Allahü teâlânın kullarına verdiği bir sermayedir. Bu sermayeyi Allahü teâlânın bildirdiği yerlerde harcamalıdır. Vakit geçtikten sonra pişmanlığın faydası olmaz. Onun için gençliğin, malın, sağlığın kıymetini bilmeli, dünyada ahireti kazanacak işler yapmalıdır.

Peygamber efendimiz, tavla oynayan bir grup insana buyurdu ki:

(Oyunla meşgul olan el ve kalblere, boş ve bâtil sözlere yazıklar olsun!) [Beyheki]

Hadis-i şerifte buyuruldu ki:

(Bir kimsenin boş şeylerle vakit geçirmesi, Allahü teâlânın onu sevmediğinin alametidir.) [Mektubat-ı Rabbani]

(Malayaniyi terk etmek, kişinin müslümanlığının güzelliğindendir.) [Tirmizi]

(Malayani ile meşgul olanın hatası, günahı çok olur.) [El-Askeri]

(Kıyamet günü günahı en çok olan malayani konuşandır.) [Ebu Nasr]

Büyüklerimiz buyurdular ki; Allahü teâlânın bir kulunu sevmediğinin alameti de onun malayani ile (ne dinine ne de dünyasına faydalı olmayan işlerle) vakit geçirmesidir. Allahü teâlânın bir kulunu sevdiğinin alameti ise, onun fıkıh ilmi ile meşgul olmasıdır.

Malayani ile uğraşana selam bile verilmez, boş durmak da malayani demektir.

Eskiden yaşamış büyük zâtlar vakitlerini nasıl kıymetlendirdiler?

İmam-ı Gazali “rahmetullahi aleyh” hazretlerinin hayatı hakkında şunlar naklediliyor:

“Ömrü boyunca gece gündüz devamlı yazmış büyük bir İslam âlimidir. O kadar çok kitap yazdı ki, ömrüne bölününce, bir güne on sekiz sayfa düşmektedir. Eserlerinin sayısının 1000’e ulaştığı, Mevduat-ul-Ulum kitabında bildirilmektedir. Bunlardan 400’ünün isimleri Şeyh Ebu İshak Şirâzî’nin Hazâin kitabında yazılıdır.” [Bu büyük İslam alimi, 55 yıl gibi kısa bir ömür içerisinde yaptığı pek çok hizmetin haricinde bu kadar da eser vermiştir. Alimler zamanı böyle verimli değerlendiriyorlardı.]

Büyük alim ve üç yüz kırktan ziyade eserin müellifi olan Ebü’l Ferec Abdürrahman hazretleri hakkında şöyle anlatılır: “Peygamber efendimizin sallallahü aleyhi ve sellem hadis-i şeriflerini yazdığı kalemleri açarken çıkan küçük yonga parçacıklarını topladı ve kendisi: “Ben ölünce, beni yıkayacağınız suyu bunlarla ısıtınız” diye vasiyet etti. Büyük alimin vasiyeti yerine getirildi. Yonga parçacıkları suyun ısınmasına yettiği gibi bir miktar da arttı.”

Mimar Sinan hazretlerinin hayatı anlatılırken de kaynaklarda şu ifadeler yer verilmektedir:

Türk mîmârisinin yetiştirdiği, İslâm âleminin bu büyük mîmar ve mühendisi doksan yaşın üzerinde, faal bir hayat sürdü. 17 yıllık yeniçerilik hayatından sonra, 49 yaşında başmimar oldu ve ondan sonra o kadar çok eser verdi ki, sadece isimlerini yazmak sayfalar doldurmaya yeter. En güzel eseri, seksen yaşında yaptığı Edirne Selimiye Camii’dir. Sâî Mustafa Çelebi’nin Tezkiret-ül-Ebniye’de belirttiği gibi; Mîmar Sinân seksen dört câmi, elli iki mescit, elli yedi medrese yedi dârül-kurrâ, yirmi türbe, on yedi imâret, üç dârüşşifâ, beş su yolu, sekiz köprü, yirmi kervansaray, otuz altı saray, sekiz mahzen ve kırk sekiz de hamam olmak üzere üç yüz altmış dört eser vermiştir.

[İnsanların emekli oldukları bir yaşta Mimar Sinan hazretleri yeniçerilikten başmimarlığa geçmiş ve başmimar olarak o kadar çok eser vermiş ki isimlerini yazmak sayfaları doldurmaya yeter. Eskiler vakitlerini böyle değerlendirirlermiş. Günümüz insanının vakti değerlendirmesi ile mukayese etmek açısından ibretlik bir durum. Aşağıda o büyük zatın yaptığı eserlerin isimleri, okunmak için değil, eskilerin vakitlerini nasıl dolu dolu geçirdiklerini görmek açısından ibretlik olsun diye yer almaktadır.]

Câmiler:

1) İstanbul Süleymâniye Câmii, 2) İstanbul Şehzâdebaşı Câmii, 3) Haseki Hürrem Câmii, 4) Mihrimah Sultan Câmii (Edirnekapi’da), 5) Osman Şah Vâlidese Câmii (Aksaray’da), 6) Sultan Bâyezîd Kızı Câmii

(Yenibahçe'de), 7) Ahmed Paşa Câmii (Topkapı'da), 8) Rüstem Paşa Câmii (Tahtakale'de), 9) Mehmed Paşa (Sokullu) Câmii (Kadırga Limanında), 10) İbrâhim Paşa Câmii (Silivrikapı'da), 11) Bâli Paşa Câmii (Hüsrev Paşa Türbesi yakınında), 12) Hacı Evhad Câmii (Yedikule yakınında), 13) Kazasker Abdurrahmân Çelebi Câmii (Molla Gürân'de), 14) Mahmûd Ağa Câmii (Ahırkapı yakınında), 15) Odabaşı Câmii (Yenikapı yakınında), 16) Hoca Hüsrev Câmii (Kocamustafapaşa'da), 17) Hamâmî Hâtun Câmii (Sulumanastır'da), 18) Defterdar Süleymân Çelebi Câmii (Üsküplü Çeşmesi yakınında), 19) Ferruh Kethüdâ Câmii (Balat Kapısı içinde), 20) Yunus Bey Câmii (Balat'ta), 21) Hürrem Çavuş Câmii (Yenibahçe yakınında), 22) Sinan Ağa Câmii (Kâdı Çeşmesi yakınında), 23) Ahî Çelebi Câmii (İzmir İskelesi yakınında), 24) Süleymân Subaşı Câmii (Unkapanı'nda), 25) Zâl Mahmûd Paşa Câmii (Eyüp'te), 26) Nişancı Paşa Câmii (Eyüp'te), 27) Şah Sultan Câmii (Eyüp'te), 28) Emir Buhârî Câmii (Edirnekapı dışında), 29) Merkez Efendi Câmii (Yenikapı dışında), 30) Çavuşbaşı Câmii (Sütlüce'de), 31) Turşucuzâde Hüseyin Çelebi Câmii (Kiremitlik'te), 32) Kasım Paşa Câmii (Tersâne yakınında), 33) Sokullu Mehmed Paşa Câmii (Azapkapısı'nda), 34) Kılıç Ali Paşa Câmii (Tophâne'de), 35) Muhiddin Çelebi Câmii (Tophâne'de), 36) Molla Çelebi Câmii (Tophâne Beşiktaş arasında), 37) Ebû'l-Fazl Câmii (Tophâne üstünde), 38) Şehzâde Cihangir Câmii (Tophâne'de), 39) Sinân Paşa Câmii (Beşiktaş'ta), 40) Mihrimah Sultan Câmii (Üsküdar'da, iskelede), 41) Eski Vâlîde Câmii (Üsküdar'da), 42) Şemsi Ahmed Paşa Câmii (Üsküdar'da), 43) İskender Paşa Câmii (Kanlıca'da), 44) Çoban Mustafa Paşa Câmii (Geğbüze'de), 45) Pertev Paşa Câmii (İzmit'te), 46) Rüstem Paşa Câmii (Sapanca'da), 47) Rüstem Paşa Câmii (Samanlı'da), 48) Mustafa Paşa Câmii (Bolu'da), 49) Ferhad Paşa Câmii (Bolu'da), 50) Mehmed Bey Câmii (İzmit'te), 51) Osman Paşa Câmii (Kayseri'de), 52) Hacı Paşa Câmii (Kayseri'de), 53) Cenâbî Ahmed Paşa Câmii (Ankara'da), 54) Lala Mustafa Paşa Câmii (Erzurum'da), 55) Sultan Alâeddin Selçûkî Câmîinin (Çorum'da) yenilenmesi, 56) Abdüsselâm Câmîinin (İzmit'te) yenilenmesi, 57) Kiliseden dönme Eski Câmîinin (İznik'te) Sultan Süleymân tarafından yeniden yaptırılması, 58) Hüsreviye (Hüsrev Paşa) Câmii (Haleb'de), 59) Sultan Murâd Câmii (Manisa'da), 60) Orhan Câmîinin (Kütahya'da) yenilenmesi, 61) Kâbe-i şerîfin kubbelerinin tâmiri, 62) Hüseyin Paşa Câmii (Kütahya'da), 63) Rüstem Paşa Câmii (Bolvadin'de), 64) Sultan Selim Câmii (Karapınar'da), 65) Sultan Süleymân Câmii (Şam, Gök Meydanda), 66) Sultan Selim Câmii (Edirne'de), 67) Taşlık Câmii (Mahmûd Paşa için, Edirne'de), 68) Defterdar Mustafa Çelebi Câmii (Edirne'de), 69) Haseki Sultan Câmii (Edirne, Mustafa Paşa Köprüsü başında), 70) Semiz Ali Paşa Câmii (Babaeski'de), 71) Sokullu Mehmed Paşa Câmii (Hafsa'da, Trakya), 72) Sokullu Mehmed Paşa Câmii (Burgaz'da), 73) Semiz Ali Paşa Câmii (Ereğli'de), 74) Bosnalı Mehmed Paşa Câmii (Sofya'da), 75) Sofu Mehmed Paşa Câmii (Hersek'te), 76) Ferhad Paşa Câmii (Çatalca'da), 77) Maktul Mustafa Paşa Câmii (Budin'de), 78) Firdevs Bey Câmii (Isparta'da), 79) Memi Kethüdâ Câmii (Ulaşlı'da), 80) Tatar Han Câmii (Kırım, Gözleve'de), 81) Rüstem Paşa Câmii (Rodoscuk'ta), 82) Vezir Osman Paşa Câmii (Tırhala'da), 83) Rüstem Kethüdâsı Mehmed Bey Câmii (Tırhala'da), 84) Mesih Mehmed Paşa Câmii (Yenibahçe'de).

Mescitler:

1) İbrâhim Paşa Mescidi (Îsâ Kapısında), 2) Sinân Paşa Mescidi (Yenibahçe'de), 3) Rüstem Paşa Mescidi (Yenibahçe'de), 4) Mîmar Sinân Mescidi (Yenibahçe'de), 5) Hâfız Mustafa Çelebi Mescidi (Yenibahçe'de), 6) Müftü Çivizâde Efendi Mescidi (Topkapı yakınında), 7) Emir Ali Çelebi Mescidi (Karagümrük çevresinde), 8) Üçbaş Mescidi (Karagümrük yakınında), 9) Defterdar Şerifzâde Efendi Mescidi (Fâtih Çarşamba'da), 10) Defterdar Mahmûd Çelebi Efendi Mescidi (Defterdar'da), 11) Simkeşbaşı Mescidi (Lütfi Paşa Çarşısının yakınında), 12) Hâcegizâde Mescidi (Fâtih Câmii yakınında), 13) Çavuş Mescidi (Silivrikapı yakınında), 14) Civizâde Kızı Mescidi (Davutpaşa yakınında), 15) Takyeci Ahmed Çelebi Mescidi (Silivrikapı civârında), 16) Hacı Nasuh Mescidi (Sarigez yakınında), 17) Kasap Hacı İvan Mescidi (Sarigüzel'de), 18) Hacı Hamza Mescidi (Ağa Çayırında), 19) Tok Hacı Hasan Mescidi (Zeyrek'te), 20) İbrâhim Paşa Zevcesi Mescidi (Kumkapı yakınında), 21) Bayram Çelebi Mescidi (Langakapısı yakınında), 22) Kemhacılar Mescidi (Çakmakçılar'da), 23) Kuyumcular Mescidi (Çakmakçılar'da), 24) HersekBodrumu üzerinde olan mescit (Ayasofya yakınında), 25) Yayabaşı Mescidi (Fenerkapısı içinde), 26) Abdî Subaşı Mescidi (Sultan Selim yakınında), 27) Hüseyin Çelebi Mescidi (Sultan Selim Câmii yakınında), 28) Hacı İlyas Mescidi (Ali Paşa Hamamı yakınında), 29) Duhanîzâde Mescidi (Kocamustafapaşa yakınında), 30) Kâdîzâde Mescidi (Çukurhamam yakınında), 31) Müftü Hâmit Efendi Mescidi (Azaplar Hamamı yakınında), 32) Tüfenkhâne Mescidi

(Unkapanı'nda), 33) Saray Ağası Dâvûd Ağa Mescidi (Edirnekapi dışında), 34) Dökmecibaşı Mescidi (Eyüp'te), 35) Arpacıbaşı Mescidi (Eyüp'te), 36) Hekimbaşı Kaysûnîzâde Mescidi (İstanbul'da), 37) Kaysûnîzâde Mescidi (Sütlüce'de), 38) Karcı Subaşı Süleymân Mescidi (Eyüp'te), 39) İki Mescid (İstanbul'da), 40) Ahmed Çelebi Mescidi (Kiremitlik'te), 41) Yahya Kethüdâ Mescidi (Kasımpaşa'da), 42) Şehremini Hasan Çelebi Mescidi (Kasımpaşa'da), 43) Süheyl Bey Mescidi (Tophâne'de), 44) İlyaszâde Mescidi (Topkapı'nın dışında) 45) Sarrafbaşı Mescidi (Topkapı'nın dışında), 46) Pazarbaşı Nemu Kethüdâ Mescidi (Kasımpaşa'da), 47) Mehmed Paşa Mescidi (Büyükçekmece'de), 48) Hacı Paşa Mescidi (Üsküdar'da), 49) Saraçhâne Mescidi (Hasköy'de), 50) Ruznâmecî Abdi Çelebi Mescidi (Sulumanastır'da), 51) Kürkçübaşı Mescidi (Kumkapı hâricinde), 52) Şeyh Ferhad Mescidi (Langakapısı yakınında).

Medreseler:

1) Sultan Süleymân Medresesi (Mekke'de), 2) Süleymâniye Medreseleri (İstanbul'da), 3) Yavuz Sultan Selim Medresesi (Halıcılar Köşkünde), 4) Sultan Selim Medresesi (Edirne'de), 5) Sultan Süleymân Medresesi (Çorlu'da), 6) Şehzâde Sultan Mehmed Medresesi (İstanbul'da), 7) Haseki Sultan Medresesi (Avratpazarı'nda), 8) Vâlide Sultan Medresesi (Üsküdar'da), 9) Kahriye Medresesi (Sultan Selim yakınında), 10) Mihrimah Sultan Medresesi (Üsküdar'da), 11) Mihrimah Sultan Medresesi (Edirnekapi'da), 12) Mehmed Paşa Medresesi (Kadırga'da), 13) Mehmed Paşa Medresesi (Eyüp'te), 14) Osman Şah Vâlide Medresesi (Aksaray yakınında), 15) Rüstem Paşa Medresesi (İstanbul'da), 16) Ali Paşa Medresesi (İstanbul'da), 17) Ahmed Paşa Medresesi (Topkapı'da), 18) Sofu Mehmed Paşa Medresesi (İstanbul'da), 19) İbrâhim Paşa Medresesi (İstanbul'da), 20) Sinân Paşa Medresesi (Beşiktaş'ta), 21) İskender Paşa Medresesi (Kanlıca'da), 22) Kasım Paşa Medresesi, 23) Ali Paşa Medresesi (Babaeski'de), 24) Mısırlı Mustafa Paşa Medresesi (Geğbüze'de), 25) Ahmed Paşa Medresesi (İzmit'te), 26) İbrâhim Paşa Medresesi (İsâ Kapisında), 27) Şemsi Ahmed Paşa Medresesi (Üsküdar'da), 28) Kapı Ağası Mahmûd Ağa Medresesi (Ahırkapı'da), 29) Kapıağası Câfer Ağa Medresesi (Soğukkuyu'da), 30) Ahmed Ağa Medresesi (Çapa'da), 31) Hâmid Efendi Medresesi (Filyokuşu'nda), 32) Mâlûl Emir Efendi Medresesi (Karagümrük'te), 33) Ümm-i Veled Medresesi (Karagümrük'te), 34) Üçbaş Medresesi (Karagümrük'te), 35) Kazasker Perviz Efendi Medresesi (Fâtih'te), 36) Hâcegizâde Medresesi (Fâtih'te), 37) Ağazâde Medresesi (İstanbul'da), 38) Yahya Efendi Medresesi (Beşiktaş'ta), 39) Defterdar Abdüsselâm Bey Medresesi (Küçükçekmece'de), 40) Tûtî Kâdı Medresesi (Fâtih'te), 41) Hakîm Mehmed Çelebi Medresesi (Küçükkaraman'da), 42) Hüseyin Çelebi Medresesi (Çarşamba'da), 43) Şahkulu Medresesi (İstanbul'da), 44) Emin Sinân Efendi Medresesi (Küçükpazar'da), 45) Yunus Bey Medresesi (Draman'da), 46) Karcı Süleyman Bey Medresesi, 47) Hâce Hâtun Medresesi (Üsküdar'da), 48) Defterdar Şerifezâde Medresesi (Kâdiçeşmesi'nde), 49) Kâdı Hakîm Çelebi Medresesi (Küçükkaraman'da), 51) Kirmasti Medresesi, 52) Sekban Ali Bey Medresesi (Karagümrük'te), 53) Nişancı Mehmed Bey Medresesi (Altımermer'de), 54) Kethüdâ Hüseyin Çelebi Medresesi (Sultan Selim'de), 55) Gülfem Hâtun Medresesi (Üsküdar'da), 56) Hüsrev Kethüdâ Medresesi (Ankara'da), 57) Mehmed Ağa Medresesi (Çatalçeşme'de).

Dârülkurrâlar:

1) Sultan Süleyman Han Dârülkurrâsı (İstanbul'da), 2) Vâlide Sultan Dârülkurrâsı (Üsküdar'da), 3) Hüsrev Kethüdâ Dârülkurrâsı (İstanbul'da), 4) Mehmed Paşa Dârülkurrâsı (Eyüp'te), 5) Müftü Sa'dî Çelebi Dârülkurrâsı (Küçükkaraman'da), 6) Sokullu Mehmed Paşa Dârülkurrâsı (Eyüp'te), 7) Kâdîzâde Efendi Dârülkurrâsı (Fâtih'te).

Türbeler:

1) Sultan Süleymân Türbesi (Süleymaniye'de), 2) Şehzâde Sultan Mehmed Türbesi (Şehzâdebaşı'nda), 3) Sultan Selim Türbesi (Ayasofya civârında), 4) Hüsrev Paşa Türbesi (Yenibahçe'de), 5) Şehzâdeler Türbesi (Ayasofya'da), 6) Vezir-i âzam Rüstem Paşa Türbesi (Şehzâde Türbesi yakınında), 7) Ahmed Paşa Türbesi (Eyüp'te), 8) Mehmed Paşa Türbesi (Topkapı'da), 9) Çocukları için inşâ ettiği türbe, 10) Siyavuş Paşa Türbesi (Eyüp'te), 11) Siyavuş Paşanın çocukları için yapılan türbe (Eyüp'te), 12) Zâl Mahmûd Paşa Türbesi (Eyüp'te), 13) Şemsi Ahmed Paşa Türbesi (Üsküdar'da), 14) Yahya Efendi Türbesi (Beşiktaş'ta), 15) Arap Ahmed Paşa Türbesi (Fındıklı'da), 16)

Hayreddin Paşa Türbesi (Beşiktaş'ta), 17) Kılıç Ali Paşa Türbesi (Tophâne'de), 18) Pertev Paşa Türbesi (Eyüp'te), 19) Şâh-ı Hûban Türbesi (Üsküdar'da), 22) Haseki Hürrem Sultan Türbesi (Süleymaniye'de).

İmâretler:

1) Sultan Süleymân İmâreti (Süleymaniye'de), 2) Haseki Sultan İmâreti (Mekke'de), 3) Haseki Sultan İmâreti (Medîne'de), 4) Mustafa Paşa Köprüsü başında bir imâret (Edirne'de), 5) Sultan Selim İmâreti (Karapınar'da), 6) Sultan Süleymân İmâreti (Şam'da), 7) Şehzâde Sultan Mehmed İmâreti (İstanbul'da), 8) Sultan Süleymân İmâreti (Çorlu'da), 9) Vâlîde Sultan İmâreti (Üsküdar'da), 10) Mihrimah Sultan İmâreti (Üsküdar'da), 11) Sultan Murâd İmâreti (Manisa'da), 12) Rüstem Paşa İmâreti (Rodoscuk'ta), 13) Rüstem Paşa İmâreti (Sapanca'da), 14) Mehmed Paşa İmâreti (Burgaz'da), 15) Mehmed Paşa İmâreti (Hafsa'da), 16) Mustafa Paşa İmâreti (Geğbüze'de), 17) Mehmed Paşa İmâreti (Bosna'da).

Dârüşşifâlar:

1) Sultan Süleymân Dârüşşifâsı (Süleymaniye'de), 2) Haseki Sultan Dârüşşifâsı (Haseki'de), 3) Vâlîde Sultan Dârüşşifâsı (Üsküdar'da).

Su Yolları Kemerleri:

1) Bend Kemer (Kağıthâne'de), 2) Uzun Kemer (Kemerburgaz'da), 3) Muglava Kemer (Kemerburgaz'da), 4) Gözlüce Kemer (Cebeciköy'de), 5) Müderris köyü yakınındaki kemer (Kemerburgaz'da).

Köprüler:

1) Büyükçekmece Köprüsü, 2) Silivri Köprüsü, 3) Mustafa Paşa Köprüsü (Meriç üzerinde), 4) Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü (Tekirdağ'da), 5) Odabaşı Köprüsü (Halkalıpınar'da), 6) Kapağası Köprüsü (Harâmîdere'de), 7) Mehmed Paşa Köprüsü (Sinanlı'da), 8) Vezir-i âzam Mehmed Paşa (Mostar) Köprüsü (Bosna'da, Vişegrad kasabasında).

Kervansaraylar:

1) Kervansaray (Sultan Süleymân İmâreti yakınında), 2) Kervansaray (Büyükçekmece'de), 3) Rüstem Paşa Kervansarayı (Rodoscuk'ta), 4) Kebeciler Kervansarayı (Bitpazarı'nda), 5) Rüstem Paşa Kervansarayı (Galata'da), 6) Ali Paşa Kervansarayı (Bursa'da), 7) Ali Paşa Kervansarayı (Bitpazarı'nda), 8) Pertev Paşa Kervansarayı (Vefâ'da), 9) Mustafa Paşa Kervansarayı (İlgın'da), 10) Rüstem Paşa Kervansarayı (Sapanca'da), 11) Rüstem Paşa Kervansarayı (Samanlı'da), 12) Rüstem Paşa Kervansarayı (Karışdırın'da), 13) Rüstem Paşa Kervansarayı (Akbiyık'ta), 14) Rüstem Paşa Kervansarayı (Karaman Ereğlisi'nde), 15) Hüsrev Kethüdâ Kervansarayı (İpsala'da) 16) Mehmed Paşa Kervansarayı (Hafsa'da), 17) Mehmed Paşa Kervansarayı (Burgaz'da), 18) Rüstem Paşa Kervansarayı (Edirne'de), 19) Ali Paşa Çarşısı ve Kervansarayı (Edirne'de), 20) İbrâhim Paşa Kervansarayı (İstanbul'da).

Saraylar:

1) Saray-ı atîk tâmiri (Beyazıt'ta), 2) Saray-ı cedîd-i hümayûn tâmiri (Topkapı'da), 3) Üsküdar Sarayının tâmiri (Üsküdar'da), 4) Galatasarayın eski yerine yeniden inşâsı (Galatasaray'da), 5) Atmeydanı Sarayının yeniden inşâsı (Atmeydanı'nda), 6) İbrâhim Paşa Sarayı (Atmeydanı'nda), 7) Yenikapı Sarayının yeniden inşâsı (Silivrikapı'da), 8) Kandilli Sarayının yeniden inşâsı (Kandilli'de), 9) Fenerbahçe Sarayının yeniden inşâsı (Fenerbahçe'de), 10) İskender Çelebi Bahçesi Sarayının yeniden inşâsı (İstanbul şehir dışında), 11) Halkalı Pınar Sarayının yeniden inşâsı (Halkalı'da), 12) Rüstem Paşa Sarayı (Kadırga'da), 13) Mehmed Paşa Sarayı (Kadırga'da), 14) Mehmed Paşa Sarayı (Ayasofya yakınında), 15) Mehmed Paşa Sarayı (Üsküdar'da), 16) Rüstem Paşa Sarayı (Üsküdar'da), 17) Siyavuş Paşa Sarayı (İstanbul'da), 18) Siyavuş Paşa Sarayı (Üsküdar'da), 19) Siyavuş Paşa Sarayı (Üsküdar'da), 20) Siyavuş Paşa Sarayı (yine Üsküdar'da), 20) Ali Paşa Sarayı (İstanbul'da),

21) Ahmed Paşa Sarayı (Atmeydanı'nda), 22) Ferhad Paşa Sarayı (Bâyezîd civârında), 23) Pertev Paşa Sarayı (Vefâ Meydanında), 24) Sinân Paşa Sarayı (Atmeydanı'nda), 25) Sofu Mehmed Paşa Sarayı (Hocapaşa'da), 26) Mahmûd Ağa Sarayı (Yenibahçe'de), 27) Mehmed Paşa Sarayı (Halkalı yakınında Yergöğ'de), 28) Şâh-ı Hûbân Kadın Sarayı (Kasımpaşa Çeşmesi yakınında), 29) Pertev Paşa Sarayı (şehrin dışında), 30) AhmedPaşa Sarayı (şehrin dışında), 31) Ahmed Paşa Sarayı (Taşra Çiftlik'te), 32) Ahmed Paşa Sarayı (Eyüp'te), 33) Ali Paşa Sarayı (Eyüp'te), 34) Mehmed Paşa Sarayı (şehrin dışında, Rüstem Çelebi Çiftliğinde), 35) Mehmed Paşa Sarayı (Bosna'da), 36) Rüstem Paşa Sarayı (İskender Çelebi Çiftliğinde).

Mahzenler:

1) Buğday mahzeni (Galata Köşesinde), 2) Zift Mahzeni (Tersâne-i Âmirede), 3) Anbar (sarayda), 4) Anbar (Has Bahçe Yalısında), 5) Mutbak ve kiler (sarayda), 6) Mahzen (Unkapanı'nda), 7) İki adet anbar (Cebehâne yakınında), 8)Kurşunlu Mahzen (Tophâne'de).

Hamamlar:

1) Sultan Süleymân Hamamı (İstanbul'da), 2) Sultan Süleymân Hamamı (Kefe'de), 3) Üç Kapılı Hamam (Topkapı sarayında), 4) Üç Kapılı Hamam (Üsküdar Sarayında), 5) Haseki Sultan Hamamı (Ayasofya yakınında), 6) Haseki Sultan Hamamı (Bahçekapı'da), 7) Haseki Sultan Hamamı, 8) Vâlîde Sultan Hamamı (Üsküdar'da), 9) Vâlîde Sultan Hamamı (Karapınar'da), 10) Vâlîde Sultan Hamamı (Cibâli Kapisında), 11) Mihrimah Sultan Hamamı (Edirnekapı'da), 12) Lütî Paşa Hamamı (Yenibahçe'de), 13) Mehmed Paşa Hamamı (Galata'da), 14) MehmedPaşa Hamamı (Edine'de), 15) Kocamustafapaşa Hamamı (Yenibahçe'de), 16) İbrâhim Paşa Hamamı (Silivrikapı'da), 17) Kapağası Yâkub Ağa Hamamı (Sulumanastır'da), 18) Sinân Paşa Hamamı (Beşiktaş'ta), 19) Molla Çelebi Hamamı (Fındıklı'da), 20) Kaptan Ali Paşa Hamamı (Tophâne'de), 21) Kaptan Ali Paşa Hamamı (Fenerkapı'da), 22) Müfti Ebüssü'ûd Efendi Hamamı (Mâcuncu Çarşısında), 23) Mîrmirân Kasımpaşa Hamamı (Hafsa'da), 24) Merkez Efendi Hamamı (Yenikapı dışında), 25) Nişancı Paşa Hamamı (Eyüp'te), 26) Hüsrev Kethüdâ Hamamı (Ortaköy'de), 27) Hüsrev Kethüdâ Hamamı (İzmit'te), 28) Hamam (Çatalca'da), 29) Rüstem Paşa Hamamı (Sapanca'da), 30) Hüseyin Bey Hamamı (Kayseri'de), 31) Sarı Kürz Hamamı (İstanbul'da), 32) Hayreddin Paşa Hamamı (Zeyrek'te), 33) Hayreddin Paşa Hamamı (Karagümrük'te), 34) Yâkub Ağa Hamamı (Tophâne'de), 35) Haydar Paşa Hamamı (Zeyrek'te), 36) İskender Paşa Hamamı, 37) Odabaşı Behruzağa Hamamı (Şehremini'de), 38) Kethüdâ Kadın Hamamı (Akbaba'da), 39) Beykoz Hamamı, 40) Emir Buhârî Hamamı (Edirnekapı dışında), 41) Hamam (Eyüp'te), 42) Dere Hamamı (Eyüp'te), 43) Sâlih Paşazâde Hamamı (Yeniköy'de), 44) Sultan Süleymân Hamamı (Mekke'de), 45) Hayreddin Paşa Hamamı (Tophâne'de), 46) Hayreddin Paşa Hamamı (Kemeraltı'nda), 47) Rüstem Paşa Hamamı (Cibâli'de), 48) Vâlîde Sultan Hamamı (Üsküdar'da).

Kaynak: Mektubat-ı şerif, İslam ahlakı, dinimizislam.com sitesi, İslam Alimleri Ansiklopedisi, Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi Bizim Sahife Arşivi.